

Cumhuriyet İlahiyat Dergisi-Cumhuriyet Theology Journal

ISSN: 2528- 9861 e-ISSN: 2528-987X

Cilt/Volume: 21 Sayı/Issue: 3

(Kur'an Araştırmaları Özel Sayısı /Special issue of Qur'anic Studies)

Previous Title

Founded in 1996 as *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*

Year Range of Publication with Former Title: 1996-2015

Vol. 1, no. 1 – Vol. 19, no. 2

Former ISSN: 1301 – 1197 Former e-ISSN: 1304-9399

Dergi Eski Adı: Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi

(Yayımlanan Sayılar: Yıl 1996, Cilt 1, Sayı 1 – Yıl 2015, Cilt 19, Sayı 2)

KAPSAM: Dinî Araştırmalar

İslam Araştırmaları

PERİYOT: Yılda 2 Sayı

(15 Haziran & 15 Aralık)

BASIM YERİ: Rektörlük Matbaası

Sivas, Türkiye

BASIM TARİHİ: 15 Aralık 2017

YAYIN DİLİ: Türkçe & İngilizce

SCOPE: Religious Studies

Islamic Studies

PERIOD: Biannual

(15 June & 15 December)

PLACE OF PUBLICATION: Rectorate

Printing House, Sivas, Turkey

PUBLICATION DATE: December 15, 2017

L. PUBLICATION: Turkish & English

CUID 2015 yılında *ATLA Religion Database* "Uluslararası Din Alan İndeksi"ne kabul edilmesi nedeniyle "**Uluslararası Hakemli Bilimsel Dergi**" statüsü elde etmiştir.

CUID is an international peer-reviewed academic journal published twice a year.

Makaleler, İngilizce başlık, öz (en az 150 kelime), anahtar kelimeler (en az 5 kavram), özet (en az 750 kelime) ve Chicago stiline uygun olarak hazırlanan kaynakça içerir. Articles contain an English title, an abstract (at least 150 words), keywords (at least 5 concepts), a summary (at least 750 words), and a bibliography prepared with *the Chicago Manual of Style*.

YÖNETİM YERİ VE ADRESİ / EXECUTIVE OFFICE AND CORRESPONDENCE ADDRESS

Cumhuriyet Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Sivas, 58140, Turkey

Cumhuriyet Univ, Fac Theology, Campus, Sivas, 58140, Turkey

[mailto : ilahiyat.dergi@cumhuriyet.edu.tr](mailto:ilahiyat.dergi@cumhuriyet.edu.tr)

Tel: (90 346) 219 12 15 Fax: (90 346) 219 12 18

<http://dergipark.gov.tr/cuid>

Prof. Dr. Ömer Kara omer.kara@atauni.edu.tr

Ataturk Univ, Faculty of Theology, Erzurum/TURKEY

Prof. Dr. Muammer İskenderoğlu muammeri@sakarya.edu.tr

Recep Tayyip Erdogan Univ, Faculty of Theology, Rize/TURKEY

Yrd. Doç. Dr. Tarık Abdülecilil info@tarik.me

Ain Shams Univ, Department of Islamic Studies, EGYPT

Dr. Bakt Murzarayimov murzaraim@mail.ru

Manas Univ, Department of Islamic Studies, KYRGYZSTAN

HAKEM KURULU / REFEREE BOARD

CUID, en az iki hakemin görev aldığı çift taraflı kör hakemlik sistemi kullanılmaktadır. Hakem isimleri gizli tutulmakta ve yayımlanmamaktadır. / **CUID** uses double-blind review fulfilled by at least two reviewers.

Referee names are kept strictly confidential.

İNGİLİZCE DİL EDITÖRLERİ / ENGLISH LANGUAGE EDITORS

Yrd. Doç. Dr. Emrah KAYA Sakarya University, Faculty of Theology, TURKEY

Yrd. Doç. Dr. M. Ata Az Ankara Yıldırım Beyazıt Univ, Faculty of Islamic Sciences, Ankara, TURKEY

Arş. Gör. Zeynep YUCEDOGRU University of Nottingham, Department of Theology, UK

DİZİNLENME BİLGİLERİ / ABSTRACTING AND INDEXING SERVICES

ULAKBİM TR DİZİN Sosyal ve Beşeri Bilimler Veri Tabanı

TURKISH NATIONAL DATABASE Social Science and Humanities Database

(Indexing Start: 2012 16/1)

Index Copernicus International (Indexing Start: 08/12/2015)

ATLA RDB®: ATLA Religion Database® (Indexing Start: 20/05/2016)

* Uluslararası Alan İndeksi

MLA International Bibliography (Indexing Start: 14/06/2016)

CEEOL: Central and Eastern European Online Library (I. Start: 06/10/2016)

EBSCO Humanities International Index (Indexing Start: 07/01/2016)

* Uluslararası Alan İndeksi

EBSCO Humanities International Index (Indexing Start: 07/01/2016)

* Uluslararası Alan İndeksi

ESCI: Emerging Sources Citation Index (Indexing Start: 01/01/2016)

ProQuest (Indexing Start: 27/10/2017)

* Uluslararası Alan İndeksi

Index Islamicus (Indexing Start: 13/12/2017)

*Yalnızca İngilizce makaleler indekslenmektedir.

Taradığımız diğer indeksler için bk. <http://dergipark.gov.tr/cuid/page/1417>

Cumhuriyet İlahiyat Dergisi Cumhuriyet Theology Journal
Cilt: 21 Sayı: 3 (15 Aralık 2017) Volume: 21 Issue: 3 (Dec 15, 2017)

İÇİNDEKİLER / CONTENTS

Cilt 21, Sayı 3 (Kur'an Araştırmaları Özel Sayısı)

Volume 21, Issue 2 (Special issue of Qur'anic Studies)

Abdullah DEMİR (ed.) _____ 1433 – 1436

ARAŞTIRMA MAKALELERİ / PEER-REVIEWED RESEARCH ARTICLES

Vatikan Kütüphanesi'ndeki Kur'ân Elyazmaları Üzerine Biçim ve İçerik Açısından Bir Araştırma

A Study on Qur'ân Manuscripts in the Vatican Library in terms of Physical and Content Features

Esra Gözeler _____ 1437 – 1496

Kur'ân Eğitiminde Manzûm Tecvid Geleneği: Cemzûrî ve Tuhfetü'l-Etfâl Adlı Manzûm Eseri

Poetical Tajwîd in the Education of the Qur'an: Jamzûrî and His Work Tuḥfat al-Atfâl

Recep Koyuncu _____ 1497–1533

Kummî Tefsirinde Kur'ân'ın Metni Konusundaki Tahrif İddialarının İncelenmesi

Examination of the Claims of Distortion on the Qur'ân which is in al-Qummî Commentary

Nesrişah Saylan _____ 1535– 1564

Bir İntihal Örneği Olarak Hafız Yahya Hilmi Kastamonî'nin Misbâhu'l-İhvân li Taharrî Âyâtî'l-Kur'ân Adlı Eseri

Hafız Yahya Hilmi Kastamonî's Misbâh al-İhvân li-Taharrî Âyât al-Qur'ân as a Sample of Plagiarism

İskender Şahin _____ 1565 – 1590

“Dinî Araştırmalara Adanmış Bir Dergi”

Kur'an'da Tekebbür Ehlinin Özellikleri*Characteristics of Arrogant in the Qur'an*

Ahmet Özdemir _____ 1591 – 1622

Dinî Kaynaklar ve Kültür Bağlamında Cinleri Anlamak*The Understanding of Jinn in The Religious Resources and Culture*

Hayati Aydın _____ 1623 – 1670

Din ile İlişkisi Bağlamında Fitratın Mahiyeti*The Nature of Disposition (Fitrah) in Relation with Religion*

Adil Bor _____ 1671 – 1704

Hadler Bağlamında İslam Ceza Hukukunda İtirafın Dönme ve Hâkimin Sanığa Bu Konuda Telkini*Retracting A Confession and The Judge's Suggesting This to The Suspect in The Context of Hadd (Punishment) in Islamic Criminal Law*

Recep Çetintaş _____ 1705 – 1738

İslâm Hukukunda Vasiyet Yoluyla Varisleri Mirastan Mahrum Etmeye Yönelik Tasarrufların Sınırlandırılması*The Restriction of Testator's Legal Acts Regarding Depriving the Inheritors of Inheritance Through Last Will in Islamic Law*

İbrahim Yılmaz _____ 1739 – 1774

Gözlerden Kaçmış Bir Fetâva Mecmûası: Bostânu Şekâ'iki'n-Nu'man*An Unnoticed Fatwa Book: Bostānu Shaqā'iq al-Nu'mān*

Ahmet Hamdi Furat _____ 1775 – 1796

Kur'an'da 'İmrae' ve 'Zevc' Kelimelerinin Anlam Alanı*The Meaning Domains of The Words 'Imrae' and 'Zawj' in the Qur'an*

Zülfikar Durmuş _____ 1797 – 1824

Hicrî İlk Beş Asırda Hanefî Fıkıh Usûlünde Muâriz Haber Nazariyesi*The Theory of Contradictory Narrations in Hanafî Legal Theory in The First Five Centuries*

Halil İbrahim Turhan _____ 1825 – 1872

İslam Bilim Tarihi'nde İlk Tercüme Faaliyetleri ve Bilgi Üretimine Katkısı

First Translation Activities in Islamic Science History and their Contribution to Knowledge Production

Mustafa Necati Barış _____ 1873 – 1904

Açıköğretim İlahiyat Programları: Problemler ve Çözüm Önerileri

Open Education Theology Programs: Problems and Suggested Solutions

Ali Rıza Gül _____ 1905 – 1940

Muhammed İkbâl'e Göre Şahsiyet Eğitiminde Fiziksel Çevrenin Yeri

Place of Physical Environment in Personality Education According to Muhammad Iqbal

Ramazan Gürel _____ 1941 – 1972

Sosyolojik Düşüncede Avrupa-merkezcilik, Ötekileştirme ve Oryantalist Söylem Üzerine Post-kolonyal Bir Okuma ve Eleştirisi

A Postcolonial Reading on Eurocentrism, Otherization and Orientalist Discourse in Sociological Thought and its Criticism

İrfan Kaya _____ 1973 – 2008

Dâvûd-i Karsî'nin Şerhu İsâgûcî Adlı Eserinin Eleştirmeli Metin Neşri ve Değerlendirmesi

Critical Text Edition and Assesment of Dâwûd Ibn Muḥammad al-Qârisî's Commentary on İsâghûjî

Ferruh Özpilavcı _____ 2009 – 2068

İbn Tûmert'in Mezhebî Kimliği

The Sectarian Identity of Ibn Tûmart

Abdullah Ömer Yavuz _____ 2069 – 2101

DİĞER YAYINLAR / WORKS NOT PEER-REVIEWED

✿ Doktora Tez Özetleri / Summaries of Doctoral Dissertations ✿

Hız. Âişe'nin Hayatı, Şahsiyeti ve İslâm Tarihindeki Yeri

The Life of 'Ā'isha bt. Abī Bakr, Personality and Her Place in Islamic History

Ömer Sabuncu _____ 2103 – 2105

“Dinî Araştırmalara Adanmış Bir Dergi: CUID”

❁ Yayın Değerlendirme / Book Reviews ❁

İbn Teymiyye'ye Göre İbn Arabî, yazar Mustafa Kara (İstanbul: Dergâh Yayınları, 2017)

A Review of İbn Teymiyye'ye Göre İbn Arabî-İbn al-'Arabî According to İbn Taymiyya by Mustafa Kara (Istanbul: Dergâh Publishing, 2017)

Değerlendiren/Reviewed by Emrah Kaya _____ 2107 – 2114

Doğuşundan Günümüze İslam Felsefesi, yazar Roy Jackson, çeviren Atilla Alan (İstanbul: Litera Yayıncılık, 2017)

A Review of What is Islamic Philosophy? by Roy Jackson, translated into Turkish by Atilla Alan (Istanbul: Litera Publishing, 2017)

Değerlendiren/Reviewed by İrfan Karadeniz _____ 2115 – 2118

Buhârî Nüshaları ve Nüsha Farklılıklarının Mahiyeti Üzerine, yazar Abdulvahap Özsoy (Erzurum: Fenomen Yayıncılık, 2016)

On al-Şahîh al-Bukharî's Copies and the Nature of Copy Differences by Abdulvahap Ozsoy (Erzurum: Fenomen Publishing, 2016)

Değerlendiren/Reviewed by Ali Sever _____ 2119 – 2124

Körü Körüne İnanç Kriz ve Terör Dönemlerinde Geniş Gruplar ve Liderleri, yazar Vamık D. Volkan, çeviren Özgür Karaçam (İstanbul: Asi Kitap, 2017)

Blind Trust Large Groups and Their Leaders in the Times of Crisis and Terror by Vamık D. Volkan, translated into Turkish by Özgür Karaçam (Istanbul: Asi Kitap Publishing, 2017)

Değerlendiren/Reviewed by Gülşen Sayın _____ 2125 – 2129

Divan Şiirinde Âyet ve Hadis İktibasları, yazar Reyhan Keleş (İstanbul: Kitabevi Yayınları, 2016)

The Quotation of the Versicle and Hadith in Ottoman Poetry by Reyhan Keleş (Istanbul: Kitabevi Publishing, 2016)

Değerlendiren/Reviewed by Alper Ay _____ 2131 – 2134

Hız Peygamber ve Kur'an Dışı Vahiy, yazar Mehmed Said Hatiboğlu (Ankara: Otto Yayınları, 2012)

Prophet Muhammad and External Wahy by Mehmed Said Hatiboğlu (Ankara: Otto Publishing, 2012)

Değerlendiren/Reviewed by İlyas Canikli _____ 2135 – 2140

Karmatîliğin Doğuşu ve Gelişim Süreci, yazar Ali Avcu (Sivas: Cumhuriyet Üniversitesi Yayınları, 2011)

The Rise and Development Period of the Qarmatism by Ali Avcu (Sivas: Cumhuriyet University Publishing, 2011)

Değerlendiren/Reviewed by Abdullah Demir _____ 2141 – 2148

❁ Bilimsel Toplantı Değerlendirmeleri/ Symposium-Conference Reviews ❁

Kur'an Araştırmalarında Akademik Tezler-Batı ve İslam Dünyası Mukayesesi (Uluslararası Sempozyum, İstanbul 24-26 Kasım 2017)

Academic Theses in Qur'anic Studies-Western and Muslim World Comparision (International Conference, Istanbul 24-26 November 2017)

Değerlendiren/Reviewed by İsmail ÇALIŞKAN _____ 2149 – 2157

Cumhuriyet İlahiyat Dergisi - Cumhuriyet Theology Journal

ISSN: 2528-9861 e-ISSN: 2528-987X

CUID, December 2017, 21 (3): 2107-2114

Kitap Değerlendirmesi / Book Review

İbn Teymiyye'ye Göre İbn Arabî, yazar Mustafa Kara (İstanbul: Dergâh Yayınları, 2017), 184 sayfa, ISBN: 9759957933.

A Review of *Ibn Teymiyye'ye Göre İbn Arabî-Ibn al-ʿArabî According to Ibn Taymiyya* by Mustafa Kara (İstanbul: Dergâh Publishing, 2017), 184 pages, ISBN: 9759957933.

Değerlendiren / Reviewed by

Emrah Kaya

Yrd. Doç. Dr., Sakarya Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, İslam Felsefesi Anabilim Dalı
Assistant Prof., Sakarya U., Faculty of Theology, Depart.of Islamic Philosophy, Sakarya, Turkey

emrahkaya@sakarya.edu.tr

ORCID ID <http://orcid.org/0000-0002-8889-5587>

Abstract: This book comprises of four main parts as “Criticisms against Sufism before Ibn Taymiyya”, “Ibn al-ʿArabî according to Ibn Taymiyya”, “The matters criticized by Ibn Taymiyya”, and “Criticisms against Sufism after Ibn Taymiyya”. As far as understood the author focuses mostly on Ibn Taymiyya and Sufism rather than Ibn Taymiyya and Ibn al-ʿArabî. He legitimates the differences between Ibn al-ʿArabî and Ibn Taymiyya by drawing attention to some historical conditions such as the absence of authority in knowledge after the death of the prophet Muhammad, a development of freedom of thinking, increase of Muslim lands and populations, etc. The author, who emphasizes his endeavor to keep objectivity when he assesses these figures, thinks that the problem does not arise from the expressions and ideas found in Sufism but the method of re-interpretation of these expressions and ideas. The book is enriched by means of significant citations from famous and reputable thinkers like Sulamî, Sarrâj, Qushayrî, Ghazzâlî, Hujwirî, İbn Hazm, and İbn al-Jawzî. That the book was written as a Ph.D dissertation 35 years ago and is published in 2017 without any correction, addition, and deletion is the weakest side because the author passes over all academic studies as books and articles which have been produced in this long time.

Keyword: Ibn Taymiyya, Ibn al-Arabî, Ibn Taymiyya, İbn Teymiye'ye Göre İbn Arabî, Book Review, Criticisms against Sufism before Ibn Taymiyya, Book Review.

Bu eserin konusunun tespitinde Fazlurrahman'ın Türkiye ziyareti sırasında yazarın onunla yaptığı bir konuşma ve Hüseyin Atay'ın desteği etkili olmuştur. Böylece yazar İbn Teymiye'ye göre İbn Arabî isimli doktora tez çalışmasına başlamıştır. 1980'lerin başında bitirilen bu tez çalışması otuz beş yıl sonra “metne dokunulmaksızın” kitap olarak yayımlanmaktadır (s. 8).

Kitap, “İbn Teymiye'den Önce Tasavvufa Tevcih Edilen Tenkidler”, “İbn Teymiye'ye göre İbn Arabî”, İbn Teymiye'nin Tenkidlerine Konu Olan Meseleler” ve “İbn Teymiye'den Sonra Tasavvufa Tevcih Edilen Tenkidler” başlıklarıyla dört ana bölümden oluşmaktadır.

Yazar, giriş kısmında Müslümanların fikrî ihtilaflarının sebeplerine değinmek suretiyle İbn Arabî ve İbn Teymiye'nin farklı İslam anlayışlarına sahip olmalarını doğal bir zemine dayandırmaktadır. Hz. Peygamber'den sonra fikrî anlamda tek otorite sayılabilecek bir kişi veya makamın kalmaması, fikrî özgürlüğün olması, Müslüman coğrafyanın ve nüfusun gelişmesi gibi etkenler Müslümanlar arasında fikrî ihtilafların, ekollerin ve mezheplerin tabii sebebini oluşturmaktadır. Fikrî alandaki bu ihtilaflar tarikat-şeriat, tekke-medrese, molla-derviş, ehl-i zâhir-ehl-i bâtın kavramları üzerinden yürütülen çatışmalar ile de kendisini göstermektedir. Yazar, bu tartışmaları İbn Arabî ve genel anlamda tasavvuf ekseninde değerlendirdiğinde ise problemi, tasavvuftaki ifadelerle değil bu ifadelerin “ehl-i zâhir tarafından tabii tutulduğu tevile ilgili esaslar ve anlama tarzlarına” bağlamaktadır (s. 21-23).

Diğer taraftan yazar, meselenin objektif bir şekilde ele alınabilmesi için ikincil kaynaklardan ziyade birincil kaynakların tetkik edilmesi gerektiğini söyler. Bu amaç doğrultusunda da kitabın (tezin) “sûfi meşrep kişilerin İbn Arabî hakkındaki aşırı sevgilerini de Arapça dahi bilmeyen kişilerin İbn Teymiye aleyhindeki hiddet ve şiddetlerini de göz önüne almaksızın” yazıldığını ifade eder (s. 25).

Kitabın birinci bölümünde yalnızca tasavvufun değil; aynı zamanda Şia'nın, Kelâmın, İslam Felsefesi ve diğer İslamî ilimlerin muarız ve münekkidi olarak görülen İbn Teymiye'den önce tasavvufa yöneltelen eleştiriler ele alınmaktadır. Özellikle zühhd dönemi ile tasavvuf döneminin ayrı olgular olarak değerlendirildiğini yazarın yaklaşımından anlıyoruz (s. 29). Anlaşıldığı üzere tasavvuf zühhd ve takvaya

dayanan hayat algısının daha sistemli bir halidir. Yeni gelişen bu sistemin Müslümanların farklı kesimlerinden türlü eleştirilere maruz kaldığını ifade eden yazar ilk zâhid ve sûfilerce yöneltilen eleştirileri Sülemî ve Kuşeyrî'yi referans göstererek aktarmaktadır (s. 30-32).

Tasavvufun gönül işi olarak görülüp kitapların küçümsenmesi, ilmin basit ve değersiz görülmesi, mananın yok olup ismin kalması, hakikatin kaybolup şeklin önemszenmesi, tasavvufun kılık-kıyafet taklitçiliğine indirgenmesi ve tasavvuf yolunun bir takım cahil, sapık ve ahmak kimseler tarafından temsil edilir hale gelmiş olması gibi eleştirilere Ebu Nasr Serrâc, Kelâbâzî, Kuşeyrî, Hücvirî ve Gazâlî gibi önemli sûfilere dayanarak yer verilmiştir. Ayrıca yazar, tasavvufa yöneltilen eleştiriler bağlamında Gazâlî'nin yaklaşımının bizlere İbn Teymiye'yi hatırlattığını söylemektedir (s. 33-39).

Yazar daha sonrasında sûfî olmayanların tasavvufa yönelttiği eleştirileri de ele alır ve ilk olarak İbn Hazm'a işaret eder. Kendisinin de altını çizdiği ilginç bir nokta vardır: İbn Teymiye'nin tasavvufa yönelttiği eleştirilerinde İbn Hazm ile benzerliğin olması ve aynı zamanda İbn Arabî'nin de İbn Hazm'a, onun *el-Muhallâ* eserine ve ekolüne kuvvetli bir yakınlığının olması. Yazar bu ilginç ve önemli hususu İbn Teymiye-İbn Arabî ilişkisi bağlamında detaylıca incelemek yerine Makkarî'nin "İbn Arabî ibadet ve amelde zâhirî, iman ve itikatta bâtını idi" sözüyle noktalamıştır (s. 42).

İbnül Cevzi'ye de değinen yazar onun sûfilere yönelttiği "meyve yememek, soğuk su içmemek, ilmî hayattan kaçınmaları, tedavi olmamaları, hırka giymek, raks, sema gibi adetlere sahip olmak" şeklindeki eleştirileri dillendirdiğini ve bunları sûfîlerin cehaletine dayandırdığını aktarmaktadır. İbnül Cevzi ve İbn Teymiye karşılaştırması da yapan yazar İbn Teymiye'nin daha sivri dilli ve itham edici üslubunun olduğunu söyler. Bununla beraber İbnül Cevzi'nin sûfîlerin evlenmemeleri ve siyasî ilişkiler kurmaları konularında eleştiriler serdetmesine karşın İbn Teymiye'nin bu konularda sessiz kalmasını kendisinin de evlenmemiş ve siyasî ilişkiler kurmuş olmasına bağlamaktadır. Hâlbuki bu konularda İbn Teymiye'nin sessiz kalmasının nedeni İbnül Cevzi gibi düşünmüyor olması olamaz mı? Yazarın ifadelerinden "İbn Teymiye de İbnül Cevzi gibi düşünmekte fakat kendisi de evlenmediği ve siyasî ilişkiler kurduğu için sessiz kalmakta" anlamı çıkmaktadır (s. 46).

Kitabın ikinci bölümü İbn Teymiye'nin Tasavvufa Bakışı'nı konu edinmektedir. Yazar İbn Teymiye'nin tasavvuf düşüncesinin tasavvufî esaslara/istilahlara

bakışı, müellif sûfilere ve tasavvufun kaynaklarına bakışı, sûfilere bakışı şeklinde üç kısımda incelemeyi uygun görmüştür. Tasavvufa bakışını ise on esas üzerinden ele alan yazar, bu esasları kalp eğitimi ve şeyhin gerekliliği, kıyafet-hırka, zühd-vera', halvet-riyazet, zikir, hâl-makam, veli-evliya, keramet, semâ' ve fenâ-bekâ olarak tespit etmektedir (s. 52-66). Selefin anlayışını takip ettiğini ısrarla vurgulayan İbn Teymiye'ye göre hakikatleri öğrenmek için bir şahsa intisap etmek gerekli değildir. Hırka ve belli kıyafetleri giymenin ve bunları tasavvuf yolunun bir parçası olarak görmenin dayandığı sağlam bir zemin de yoktur. Aşırılığın yanlışlığına da işaret eden İbn Teymiye miskinliğe ve tembelliğe sürükleyen zühd anlayışını da reddeder. Ayrıca halvet, riyazet, çile, nefsi arındırmak için yapılan bazı fiillerin İslamî bir dayanağının olmadığı hatta Hıristiyanlık ve Brahmanizm'in etkisiyle böyle şeylerin ortaya çıktığı düşünülmektedir. Tasavvuftaki zikir, semâ', müzik, evliyalık, keramet ve fenâ-bekâ anlayışlarına İbn Teymiye'nin yönelttiği eleştiriler de çok kısa bir şekilde bu bölüme dâhil edilmiştir.

İbn Teymiye'nin müellif sûfilere ve tasavvufun kaynaklarına bakışı da eleştireldir. Ebû Talib Mekkî, Kuşeyrî, Sülemî Gazâlî gibi müelliflerden övgüyle bahsederken bu kimselerin eserlerinde gördüğü yanlışları açıkça ifade etmekten de çekinmemiştir. Yazar bu kısmı izah ederken de iki buçuk sayfalık bir nakille iktifa etmiştir. Meşhur ve önemli sûfilere bahsederken de İbn Teymiye kitap ve sünneti mihenk taşı olarak kabul etmekte ve değerlendirmelerini buna göre yapmaktadır (s. 67-73).

Yazar İbn Teymiye'nin İbn Arabî hakkındaki değerlendirmelerine geçmeden önce İbn Teymiye'nin düşünce dünyasını oluşturan siyasî ve fikrî durumun ele alınması gerektiğini vurgular. İbn Teymiye'nin İslam dünyasının Moğol istilası ve Haçlı seferleri gibi büyük sorunlarla boğuştuğu bir dönemde dünyaya geldiğini hatırlattıktan sonra yazar, fikrî atmosferin çeşitli din, mezhep ve tarikatların etkisiyle oluştuğunu izah etmektedir. Bu atmosfer içinde İbn Teymiye de ilmî kişiliğini ve tutumunu olgunlaştırmış ve bir yandan Ehl-i Kitaba ve filozoflara diğer yandan Şia'ya reddiyeler yazmıştır (s. 75-77).

Yazar iki âlimin görüşlerinin farklı oluşunu ilk olarak ailevî sebeplere işaret ederek açıklamaya çalışıyor. İbn Teymiye'nin fakihlerin ağırlıkta olduğu bir aileden gelmesine karşın İbn Arabî'nin tasavvuf ağırlıklı bir çevrede yetiştiğini ifade ediyor. Yazarın ikinci sebep olarak ileri sürdüğü ise siyasettir. Yazar, İbn Tey-

miye'nin hayatındaki mücadelelerin ve hapis hayatının görünürde fikrî meselelerden kaynaklanıyor olmasına rağmen aslında siyasî kaynaklı olduğunu iddia ediyor. Fakat bu siyasî nedenleri sayarken yazar İbn Teymiye'nin hapsedilmesine sûfiler ve kelamcılarla olan fikrî münakaşalarının, arş, nüzul, talâk ve kabir ziyareti hakkındaki muhalif görüşlerinin neden olduğunu da söylüyor. İslam tarihinde her daim siyaset ve hukukun etkileşim halinde olduğu ve siyasetin hukuka daima müdahil olduğu bilinirken İbn Teymiye'nin siyasetten bağımsız mahkemelerce hapse atılmasını düşünmek imkânsızdır. Fakat yukarıda sayılan meselelerin hepsi ilmî ve fikrî hususlardır; siyasî değildir. Bu nedenle kanaatimizce yazar "Onun hayatındaki mücadeleler ve hapis hayatı -zâhirde fikirlerinden dolayı görülüyorsa da- hakikatte siyasîlerle, devlet yöneticileriyle iç içe bir durum arz etmektedir." cümlesinden kastının ne olduğunu daha açık ifade etmeliydi (s. 84).

Kitabın üçüncü bölümü de İbn Teymiye'nin eleştirilerinin merkezinde olan konulara tahsis edilmiştir. Yazar bu eleştirilerin hedefinin İbn Arabî olduğunu belirtmekte olup bu konuları altı ana başlık altında incelemektedir: Vahdet-i vücûd, Hatm-i velâyet, Ricâlü'l-gayb, Firavun'un imanı, Putlara ibadet ve Gayptan haber verme ve hurûflük.

Yazar ilk olarak vahdet-i vücûd meselesini ele alır ve İbn Arabî perspektifiyle konuyu izah eder. Varlığın birliği olarak tercüme edilen bu düşüncenin İbn Teymiye'ye göre kaynağı Cehmiye, önceki sûfiler ve zındık filozoflardır. Fakat yazarın göre bu düşünce Kuran ve sünnette olmamasına ve yabancı tesirleri de ihtiva etmesine rağmen İslam cemiyetinde doğmuş ve İbn Arabî'nin iç dünyasında sistemli hale gelmiştir. Maalesef ilgili bölümde vahdet-i vücûd gibi önemli ve temel bir problemin etraflıca incelendiğini görmek mümkün değildir. "Hâlık ile mahlûk tek şeydir" ve bu anlayışa zıt görülebilecek "Hak Hak'tır, insan da insan" gibi ifadelerden başka vahdet-i vücûd nedir ve İbn Teymiye bu düşünceye neden karşı çıkmıştır sorularına cevap olabilecek açıklamalar görülmemektedir (s. 95-100). Ayrıca meselenin tahlil ve değerlendirilmesi kısmında da ontolojik bir mesele olan vahdet-i vücûd'un epistemoloji alanına çekilerek izah edilmeye çalışılması ve İbn Teymiye'yi "akıl", İbn Arabî'yi de "sezgi ve marifet" seviyelerine konumlandırıp, alttaki (akıl) üsttekini (sezgi ve marifet) kavrayamaz, sezgi ile elde edilen bilgiler yine sezgi ile değerlendirilir, iş müşahedeye bağlıdır, fikrî neticelerden uzaktır ve akıl; sezgi ve marifet esasına dayanan bilgileri kontrol altına alamaz gibi ifadeleri nakletmek meseleyi açıklama amacından uzaktır (s.124-125).

En tartışmalı konulardan bir diğeri de hatm-i velâyettir. Yazar hatm-i velâyet meselesinin İbn Arabî'den önce Hakîm Tirmizî tarafından gündeme getirildiğini ifade eder. Sonrasında İbn Arabî'nin bu kavram hakkında düşüncelerinin olduğunu ve nihayetinde kendisini velilerin sonuncusu olarak gördüğünü belirtir. Yazar, İbn Teymiye'nin eleştirilerinin odağında velâyet-nübüvvet mukayesesinin olduğunu fakat böyle bir mukayesenin İbn Arabî düşüncesinde şahıslar üzerinden değil makam üzerinden yapıldığını açık bir şekilde ortaya koyar. Aynı zamanda İbn Teymiye'nin henüz içeriğe gelmeden hatm-i velâyet kavramının bizzat kendisine Kuran ve sünnette olmadığı için karşı çıktığını da belirtmesi oldukça faydalıdır (s. 101-106).

Birkaç sayfa ile değinilen ricâlü'l-gayb konusunda da yeterli bir bilgi, analiz ve mukayese mevcut değildir. Birincil kaynaklara verilen referanslar ile kâinattaki işleyiş hizmet eden bir kısım insanların bulunduğu, bunlara abdâl, kutub, evtâd, nükebâ, efrâd, gavs gibi isimler verildiğinin İbn Arabî tarafından kabul edildiği fakat bu terimlerin Kuran ve sünnette –abdâl hakkında sahih olmasa da rivayet vardır- olmaması hasebiyle İbn Teymiye tarafından reddedildiği ifade edilmiştir. Hâlbuki İbn Teymiye'ye göre İbn Arabî başlığı altında İbn Arabî'nin bu konuya nasıl yaklaştığı ve İbn Teymiye'nin reddederken hangi noktaların altını çizdiği daha detaylı olarak incelenebilirdi (s. 107-110).

Firavun'un son anda ruhunu teslim ederken hakikate şahit olduğunu ve bu nedenle mümin olarak can verdiğini düşünen İbn Arabî'ye elbette İbn Teymiye Kuran ve sünnet perspektifiyle itiraz etmiştir. Bu konu hakkındaki yaklaşımları özetleyen yazar İslam tarihinde bazı şârihler haricinde İbn Arabî'nin bu yaklaşımına destek veren kimsenin olmadığını ifade etmektedir (s. 133).

Putlara ibadet meselesine gelince, bu kısmın aslında vahdet-i vücûd ile beraber ele alınması ve konunun o başlık altında incelenmesi iki meselenin de daha iyi kavranmasına yardım edecekti. Elimizdeki kitabın belki de en açıklayıcı kısmı burasıdır. Çünkü bu kısımda İbn Arabî'nin mahlûka yüklediği anlamı tapınma-kulluk gibi en yüce bir örnekle nasıl izah ettiğini görüyoruz. Dolayısıyla İbn Teymiye'nin bu anlayışa neden itiraz ettiği de daha net bir şekilde göz önüne serilmiş oluyor. İbn Arabî'nin varlığın birliği ve mahlûkatın birer yansıma olduğu düşüncesi ile temellendirilen “neye ibadet edersen et o, Hakk'ı işaret eder” yaklaşımı İbn Teymiye tarafından “Allah ve resulünün sözlerinin aslından uzaklaştırılıp değişik kalıplara sokulması” olarak değerlendirilmiştir (s. 114-119).

Yazarın İbn Teymiye'nin eleştirilerini altı başlık ile izah etmeye çalıştığını yukarıda belirtmiştik. Bunların sonuncusu da hurûflük ve gaybdan haber verme meselesidir. Hurûflük harflere farklı sayısal veya sembolik değerlerin yüklenmesiyle birtakım bilgilere ulaşmak olarak ifade edilebilecek bir ilimdir. Ayrıca yazar İbn Arabî'nin *Fütûhât* eserinde ebced hesabıyla istikbale matuf bazı haberlerden söz edildiğini de hatırlatır. İbn Teymiye'ye göre ise bu tür uğraşların temeli tamamıyla yabancı kültürlerle dayanır. Özellikle de Yahudi mistisizmi (Kabbala) ve Pisagorculuk burada çok etkilidir. Yazar İbn Teymiye'nin bu noktada ortaya koyduğu eleştirilerin haklı olduğunu düşünmekle beraber ilham ve keşif için açık bir kapı bırakmadığını söyler ve bunu İbn Teymiye'nin tarafgirliği olarak değerlendirir (s. 136). Hâlbuki İbn Teymiye'nin ilham ve keşif kabul ettiğine dair ifadeleri *Mecmû' fetâvâ'*'da bulmak mümkündür. Bu noktada İbn Teymiye'nin keşif ve ilhamı belli şartlar dâhilinde kabul ettiğini ve tüm kapıların kapatılmadığını söylemeliyiz.

Kitabın İbn Teymiye'den Sonra Tasavvufa Tevcih Edilen Tenkidler başlığıyla yazılan dördüncü ve son bölümü sûfî olanların tenkidleri, sûfî olmayanların tenkidleri ve muasır âlimlerin düşünceleri alt başlıklarından müteşekkildir. İlk kısımda vahdet-i vücûd karşıtlığında birleşen sûfîlerden Alâü'd-Devle Simnânî ve İmam Rabbânî üzerinde durulan âlimler olarak karşımıza çıkmaktadır (s. 140). Sûfî olmayanların tenkidlerini ele alırken yazar İbn Kayyim, Şâtîbî, Taftazânî, İbn Haldûn, Ali Kârî, Muhammed b. Abdulvahhâb, Dehlevî ve Şevkânî'nin yaklaşımlarına yer vermiştir. Bu kısımda ortaya konulan eleştiriler “bunlar da İbn Arabî'yi eleştiriyor” ifadesinden öte bir analiz içermemektedir. Birçok önemli düşünüre yarım veya bir sayfa ayrılarak onların tasavvuf karşıtı oldukları vurgulanıyor. Fakat bu karşıtlıklarda İbn Teymiye'nin nasıl bir tesiri olmuştur, karşıtlıkların dayandığı felsefî veya kelâmî kısacası ilmî temeller nelerdir, eleştiriler ortaya konulurken argümanlar nasıl geliştirilmiştir gibi sorulara temas edilmemiştir. Eleştiriler bâtinî yorumlarla Kuran ve sünneti aşma, İslam dışı kaynaklardan beslenme, kutup, evtâd gibi bidat terimlere bağlanma gibi birçok kimse tarafından malum düşüncelere başvuru olarak özetlenmiştir (s. 142-154).

Son aşırda İslam dünyası üzerinde etkili olan düşüncelerin İbn Arabî'den ziyade İbn Teymiye menşeli olduğunu iddia eden yazar son bölümün son kısmını da tasavvuf eleştirilerine tahsis etmiştir. Yazar bu eleştirileri Muhammed Abduh, Reşid Rıza, Mustafa Sabri, Abbas Mahmud Akkad, Muhammed Hamdi Yazır, Said Nursî ve Mevdûdî üzerinden dillendirmektedir. Bir önceki kısımda olduğu gibi

eleştiriler detaya girilmeden ve argümanlar anılmadan ve tahlil edilmeden zikredilmiş ve karşıtlıkların vahdet-i vücûd ve hulûl gibi düşünceleri hedef aldığı tekrardan ifade edilmiştir (s. 155-161).

Nihai değerlendirme yapacak olursak kitabın başlığının çok mühim bir çerçeveye işaret ettiğini söylememiz gerekir. Fakat maalesef başlıktaki iddialı duruşu kitabın içeriğinde görmek mümkün değildir. Yazar önsözde bu eserin otuz beş yıl önce bir tez olarak kaleme alındığını ve bugün hiçbir şekilde “metne dokunulmadan” yayımlandığını ifade eder. Hâlbuki bu eser bir tez olarak değil, raflarda bir kitap olarak bulunmaktadır. Türkiye’nin tasavvuf alanındaki en önemli akademisyenlerinden biri olan Mustafa Kara’nın otuz beş yıllık bilgi ve donanımını bu süre içerisinde nice emekle araştırılıp yazılan kitap ve makaleler ile harmanlayarak genişletilmiş fakat aynı zamanda soruna daha fazla odaklanabilen bir eser ile ortaya koyması şüphesiz ki hem okur için hem de ilmin gelişmesi için daha faydalı olacaktı. İbn Teymiye’nin İbn Arabî’yi eleştirirken zaman zaman kasıtlı olarak meseleyi çarpıttığını söylemek mümkündür. Ancak İbn Teymiye’nin eleştirilerinin genel bir tasavvuf eleştirisi olmanın yanında eleştiriye konu olan hususların teker teker ele alınıp ayet ve hadisler ışığında, felsefî ve kelamî argümanlar yardımıyla tahlil edildiği de unutulmamalıdır. Eleştirilerin haklı olup olmaması müstakil ilmî araştırmaların konusudur fakat emeğin ilmî karakteri ise kabul edilmelidir. İbn Teymiye’nin İbn Arabî’yi hedef tahtasına koymasının en önemli nedenleri aslında epistemolojik ve hermenötiktir. Yazarın üzerinde durmayıp bir iki cümle ile ifade ettiği “[İbn Arabî] Bu meselede olduğu gibi kanaati ile ters düşen nakli, bazen lügat ve ıstılah anlamından hareket ederek bazen de değişik filolojik manevralarla tevil etmede hiçbir beis görmemiştir” (s. 133) ve “İbn Arabî’nin çok serbest ve hür bir şekilde bazı ayetleri tevil ve tefsire tabi tuttuğunu müşahede etmekteyiz” (s. 114) bu yaklaşımlar ile oluşturulan tasavvuf anlayışı İbn Teymiye’nin muhalefetinin ana omurgasıdır. Diğer meseleler ise muhalefetin tâlî konularıdır. Sonuç olarak bu çalışma “eksiğiyle fazlasıyla” okunası bir eserdir.